

JAN BRAUN, IN MEMORIAM

Jan Braun jauna Poloniako Lodz hirian jaio zen, 1926ko maiatzaren 15ean. Lehen ikasketak bere Herrian bertan egin zituen, eta 1947tik 1951ra bitartean Filologia Klasikoa ikasten jardun zuen. Horiek amaitzean, beka bat jaso zuen Georgiako Sobietar Errepublika Sozialistan kaukasiar hizkuntzalaritza espezialitatea egiteko. Horretarako, lau urtez, georgiar Filologia ikasten aritu zen Tbilisiko Estatu-Unibertsitatean. Hantxe georgieraz mintzatzen ere ikasi eta bertantxe aurkeztu zuen bere lehen tesia:

1976an Tbilisiko Unibertsitatean euskal ikastaro bat eman zuen eta ondorioz *Euskal hizkuntzarako sarrera* liburua argitaratu zuen, georgieraz. Ikastaldi horren eraginez, Georgiako Estatu-Unibertsitateko talde bat animatu zen euskara ikasten. Eta lehenbiziko talde horretako ikasleen artean Natela Sturua eta Salome Galbunia aurkitzen ziren, gaur euskaltzain urgazle ditugunak.

Era berean, Varsoviako Iberistikako Katedran oinarrizko euskal ikastaroak eman zituen, urte askotan. Bere bigarren tesia 1991n aurkeztu zuen, *Euscaro-Caucasica* izenburupean. Lau urte geroago, 1995ean Varsoviako Unibertsitateko Ekialdeko Ikasketen Institutuan aritu zen lanean, georgiera zahar eta modernoaren irakasle. Bestalde, hainbat artikulu argitaratu zuen, euskara-georgieraren arteko ustezko antzei buruz.

Anitz hizkuntzaren jabe zen Jan Braun. Etxeko polonieraz gainera, bazekien errusiera eta bere inguruko eslaviar hizkuntzak ere (ukraniera, txekiera, eslovakiera...) latina, greziera, alemana, ingelesa, espainiera, frantsesa, georgiera, euskara, sumerera eta tibetera, eta horrek hizkuntzetarako usaimena ere zolitzen zion.

Oinarriz, hizkuntza urrun eta oraindik ez hain ezagunen artean konparaketak egiten jardutea arriskugarria izaten da beti, eta, areago, bide harritsu horretako oztopa-haitz potoloenak aurretik ondo kenduak edo bazterrean utziak ez badira. Halere, bide zapaldu gabe horietatik ibiltzean inoiz ezustekoak eta ondorio harrigarriak ere ateratzen dira eta Jan Braunek arrisku hori hartu zuen bere gain, hor aurkitzekoak euskalaritzarako urrats probetxugarri gertatuko zirelakoan. Gainera, ez dira hizkuntza horiek gure artean ezagunenetarikoak eta, beraz, datu berriak oraindik tentuz galbahetu beharra dago, denborak eta beste ikertzaile batzuek etorkizunean ekartzeko dizkiguten datu osagarri, egiaztagarri zein arbuiagarrien zain.

Euskal Herritik begiraturik Mesopotamia guregandik oso urrun dagoen arren, ez da gauza bera gertatzen Kaukasoko talaiaren ikuspegitik, eta, beraz, normala da bertako ikertzaileek beren hegoaldean ia-ia auzo dauzkaten Eufrates eta Tigris ibaien arteko zelai ureztatu eta aspaldian zibilizatuetan begiak ezartzea, antzinako aztarnen bila. Eta horixe da Jan Braunek pentsatu eta egin zuena, bertako hizkuntza ezagun zaharrena ikasi eta aztertzea, sumerera, horren bitartez Kaukasiako eta Euskal Herriko bizilagunen hizkuntzekin kidetasunik ba ote zuen aztertzeke.

Bera baino lehenago beste filologo batzuk ibili ziren arlo hori jorratzen, adibidez, Niko Marr, C.C.Uhlenbeck, A Trombetti, G. Dumézil, Karl Bouda, eta Rene Lafon, A. Txikobava, T. Gamqrelidze edo G. Klimov, adibidez, baina Kaukasiako hizkuntza ezberdinen multzoek panorama nahasi samarra erakusten zuten oraindik, elkarren arteko ustezko lotura genetikoak argi ulertzeke.

Mesopotamiako hizkuntza zahar idatzi batzuk, Akadiera eta Elamera, adibidez, semitarrak ziren, eta beraz, feniziera, hebreera, aramera eta arabiera historiko eta ongi ezagunen senide. Baina baziren beste batzuk ere, sumerera adibidez, erro berekoak ez zirenak. Areago oraindik, sumerera hizkuntza eranskaria da eta badu ergatiboa ere, euskararen eta kaukasiar hizkuntza batzuen antzera. .

Gainera, hizkuntzetan era askotako hitzak aurkitzen dira. Batzuk eguneroko zereginetan erabiltzen ditugu geure ohiko giza harremanetan saltzean edo erostean eta jendeen bizimoduan garrantzi ekonomiko nabarmena izaten dute. Baina badira beste berba batzuk, gauza apalagoak izendatzen dituztenak, itxuraz hainbeste garrantzirik gabeak.

Halere, merkataritza-balio handiegia ez duten gauza horiek maiz mintzairetan oso erroturik egoten dira eta askotan hizkuntza bera aldatzean lexiko apal horrek luzaro berdin irauten du, adibidez haurren hizkeran eta jolasetan, Euskal Herriko erdaretan oraindik kontserbatzen diren euskal jatorrizko hitzak lekuko: *zapaburu*, *sagutxu*, *batan*, *ai ene*, *birichindón* ‘*begitxindor*’, *goitibera*, *balda*, *txabola*, *sugandila/sogalinda*, *no dejar ni los hondakines* eta, oro har, Emiliano de Arriagak bere *Lexicón del Bilbaino neto*-n bildu zituen beste asko ere, edota, esaterako, Lizarra aldeko erdaran ahoz gorde diren euskarakadak (la *mendema* ‘mahats-bilketa’, *gardatxo* ‘*Timon lepida*, hegoaldeko musker nagusia’, *elzeko* ‘beheko suaren gainean ipintzen diren burdinak gainean eltzeak jartzeko’ lehenagoko euskararen lekukoak, adibidez. Eta horregatik Jan Braunek garrantzi handia ematen zien horrelako hitzei, iraganaren fosilak izan zitezkeelako.

Bere azken urteetan Kaukasoko mintzairek agian Mesopotamia zaharreko behialako hizkuntzekin nolabaiteko lotura izan zezaketela susmatuz, haiek ikasten ere jardun zuen eta hari horretatik segituz, azken urteetan Asiaren hego-ekialdeko mintzairak ere ikertzen jardun zuen, tibetera eta birmaniera bereziki, elkarrekin izan zitzaizketen lotura-ustekoak ikertuz.

Jan Braun iazko ekainaren 29an hil zen. Adinez jada 89 urte zituen eta gure hizkuntzaren ikerkuntzan egindako lanengatik ohorezko euskaltzain izendatua izan zen, 2000. urteko urriaren 27an. Ez genuen, beraz hurbileko auzokidea eta horrek are eskergarriago egiten du berak guregana eta gure hizkuntzarengana hainbat urtetan erakutsi zuen interesa.

Harreman pertsonalez

Ez nuke esango zehazki zein urtetan ezagutu nuen Jan Braun jauna, baina pentsatzen dut joan den mendearen hirurogeita hamarren hamarkadan izan zela. Garai hartan Euskaltzaindiak bere egoitza oraindik Erribera kalean zeukan. Ezustekoa izan zen niretzat halako batean poloniar euskalari bat gure Akademian agertzea, euskaraz interesaturik. Elkarrekin mintzatzen hasi eta, gainera, horixe ere kasualitatea, Kaukasoko hizkuntzetan ere ondo aditua zela jakin genuen. Ni ere garai hartan hasi berria nintzen Kaukasoko hizkuntzak ikasten. Georgiera bereziki. Kidetasun horiengatik, eta euskaldunon tradiziozko abegikortasuna nabarmentzeagatik, gurekin bazkaltzera gonbidatu genuen, Rikardo Badiolak eta biok, eta handik hurbil zegoen Txoko Eder jatetxera joan ginen.

Bera hemengo jakietara ohiturik egon ez eta bion esku utzi zuen hango menua aukeratzea. Jatetxe hori ongi famatua zen bere arrain bikainengatik, baina aitortu behar dizuet guk on-ustean aukeratu genion janak ez ziola Jani gehiegi gustatu, bistaz bederen. Zer eta txipiroiak beren tintan eskatu genituen. Hura izan zen Braun jaunak gure sukaldaritzako plater goren hori ikusten zuen lehenbiziko aldia eta, lutu-itxura hura ez zitzaion, nonbait, jangarriegi

iruditu. Beraz, bere burua desenkusatzuz, bertan behera utzi zigun jakia, ukitzeke. Halere, besteok berak baztertua gogo handiz sabeleratzen genuela ikusita, azkenean, pixkatxo bat zerbitzatzeko erregutu zigun, dastatu behintzat egiteko, eta orduan bai, jaki hura ezin gozoagoa zela aitortu behar izan zuen.

Urte batzuk geroago, 1981an, antolaturiko Euskalarien jardunaldietan bera ere egon zen, euskarako eta kartveliar hitz batzuen arteko antz eta kidetasunak erakutsiz. Izaeraz pertsona isila eta lasaia zen Jan, gutxi hitz egitekoa, baina beti galdera zorrotz eta interesgarriak egiten zekiena.

Euskaldun askok inbidia izaten diegu geure auzo espainol eta frantsesei, beren hizkuntza handi, ofizial, batu, derrigorrezko eta zabalduerari esker, beren literaturarekin batera, ikerlanen bibliografietan, beste nazio askotako atzeritar ikertzaile ugariak erakartzen dituztelako. Izan ere, erdal gramatika eta literatur lan gehienetan atzerriko ikertzaile horien izenak ere ageri dira, hizkuntza eta herri horietako literatur balioetan interesaturik.

Gurera etorrira, atzerriko euskalariak ez ditugu horrenbeste, baina izan, badira batzuk, eta horrexegatik are gehiago estimatu beharko genituzke, beren jarrerekin euskaldunok egin beharko genukeen baina askotan egiten ez duguna irakasten digutelako, lotsagorritzeko bada ere. Eta, zinez, Jan Braun horietakoa zen.

Jan Braunek, ahal zuenean Euskal Herrira etorri eta ibilaldiak egiten zituen bere ustez euskalki ezberdinetako hitz eta esaldi jatorrak aurki zitzakeen lekuetan. Bizkaian, adibidez, Orozkon egon zen, hain zuzen ere, nerau ere gaztetan euskara ikasten ibili nintzen herrian, eta Gorbeia aldeko auzotegi batean, Urigoitin, lagunak zituen, Añibarrotarren familian, bertako berbetaren arkaismo eta berezitasunen bila joanda. Esan beharra dago jendeak begikotasun handiaz hartzen zuela Jan, eta ahal zuten neurrian berak nahi zituen argibideak ematen zizkiotela.

Jada mende honen hasieran, urte batean Janek Gabon-jaiak Euskal Herrian pasatu zituen, eta garai horretan bakarrik egon ez zedin, gure aitak etxera gonbidatu zuen gurekin jaia pasatzeko. Gure jateko ohiturak eta Poloniakoak konparatzen zituen umore onez. Berarekin, halaber, Bilbotik Orozkora joan ginen, hango lagunei bisita egitera.

Bere Herrian Jan Braunek hasitako euskal eskolek aurrera segitu dute, eta Poloniatik zenbait ikasle etorri dira azken urteotan guregana, euskal arloan sakondu nahirik. Horretariko batek, gainera, Dorota Krajevskaa andreak, Etxepareren poesi lanak poloniarara itzuli ditu eta ia, Done Frantzisko Xabierkoaren egunean Gasteizko Euskal Parlamentuan aurkeztu ziren, era berean, Jan Braunen ikasle izandako Salome Gabuniak eta Natela Sturua georgiarrek esku hartu zuten liburu horretan errusierazko eta georgierako itzulpenak egiteko.

Xabier Kintana